

פרשת וארא

הליכות עולם לוי

(חבקוק ג' ו')

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות	לוח אור החיים
18:08	17:35	16:43*	י-ם
18:04	17:32	16:40	ת"א
18:04	17:31	16:39	חיפה
18:08	17:35	16:43	ב"ש

* לנוהגים 40 דק': 16:23

ולישרי לב שמחה

המתרעמים. [ואמנם רבותינו במדרש (שמות רבה ו' ב') אמרו על הפסוק (קהלת ז' י') כי העשוק יחולל חכם, שעל ידי דבריהם של דתן ואבירם בבלו את דעתו של משה רבנו וגרמו לו לדבר שלא כראוי. מ"מ אפשר לבאר אחרת שכאמור משה רק העביר את דבריהם ומעולם לא חשב כן אף לרגע קט. ואפשר שכך גם כונת המדרש לומר, שאחר דברי דתן ואבירם הם גרמו לו לדבר את מה שלא היה מעלה בדעתו כלל, ורק מפני שהוא מעביר דבריהם לפני הבורא יתברך, אבל גם זה לא היה צריך להאמר, ועל זה הללו אותו והפסידו אותו, וכך מוכח מהמשך הפסוק שנאמר ויאבד את לב משה, היינו שאיבדו את ליבו המתון וממתין של משה רבנו, ומשמע שזה היה ליבו מלכתחילה].

ונראה להסביר את מידתם הנעלית של האבות הקדושים, שהנה יכול להיות שהאדם רואה דבר ועולה לו במחשבתו שאלה על הנהגת הבורא יתברך, ויכול הוא גם ליישב את השאלה או לחזור לאמונה ולומר לעצמו הקב"ה הוא המבין והוא היודע, אבל עדיין הוא לא יהיה כמו האבות הקדושים, ומדוע, שכן האדם הגם שעונה תשובות לשאלותיו, עצם העובדה שעלתה השאלה בליבו היא מראה שיש לו חוסר אמונה, ועל כך ליבו מקשה לו והוא צריך לתרץ לו את קושייתו, אמנם אצל האבות הקדושים השאלה כלל לא התחילה ולא היתה צריכה ישוב ותירוץ, שכן אמונתם היתה ברורה כל כך ונטועה בליבם, שליבם לא היה מתעורר לשאול שאלות כאלו. ואולם איך זכו לכך שליבם לא התעורר לשאול ולהתרעם, נבאר ונאמר.

ישנם שני סוגי צדיקים: האחד, צדיק שיצרו הרע מפעם בליבו, וכל הזמן מבקש להחטיאו, והוא כל הזמן, אבל כל הזמן, כופה את יצרו הרע, אע"פ שמעלתו גדולה ועצומה שמתגבר על יצרו בכל פעם, והוא לא נותן לו להרים את ראשו ולהחטיאו, מ"מ האדם הזה שרוי במלחמה פנימית כל ימיו, אצלו השאלות מתעוררות, הנסיונות תוקפים, אבל הוא מחזיק מעמד ואינו נכנע. ולעומתו ישנו צדיק שאצלו הוא כבר הכניע לעולם את יצרו הרע, יצר הרע כבר לא תוקפו ואינו מבקש להחטיאו, הוא כבר השלים בין היצרים, וכל ימיו בנחת.

נמצא שבעוד שחיייו של הראשון מלאים במלחמות, חיייו של השני רגועים ושלווים, ושמעתי מאחי היקר אייל לוי הי"ו שזה ביאור הפסוק האמור בתהילים (צ"ו: י"א) אור נרע לצדיק ולישרי לב שְׁמִחָה, שהצדיק אשר עדיין נלחם ביצרו, האור איננו מחכה לו כאן, כי כאן הוא בצער ומלחמות, אמנם האור זרוע ושומר לו לעתיד לבוא, עת יצא מתוך גופו, או לעתיד לבוא כאשר ישחט הקב"ה את יצר הרע, או אז המלחמות ינחו מעליו וירגיש את האור הנפלא בקיום מצוותיו. אך הצדיק אשר כבר הכניע את יצרו והפכו לטוב, הוא בגדר ישר לב, שליבו ישר עליו בלא מלחמות, הוא יכול לאכול מפירות המצוות המתוקות כבר בעולם הזה, ולכן הוא תמיד שמח, שיצרו אינו תוקפו ויכול להנות ממעשיו הטובים בלא התקוממות הרע.

אחים יקרים, בודאי שמידות האבות הינם גבוהות מאוד, אך כבנים לאבות, השרישו בנו אמונה זו ונטעוה בתוכנו, והענפים יכולים בנקל להיות דומים לשורשים, אם רק נתבונן מעט ונדע נאמנה שכל מעשי הבורא יתברך ומצוותיו הינם להטיב עימנו כל הימים, גם אנו נדבק במידתם ונהיה ישרים בליבותינו ושמחים במעשינו.

פרשתנו פותחת בתוכחת מגולה למשה רבנו, משה רבנו בא בתלונה קשה לה' יתברך, לְמָה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שְׁלַחְתָּנִי, וּמָאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרֹעֶה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ, כמבואר בסוף הפרשה שעברה, וכתשובה לתלונתו הקב"ה מאריך בשבחם של האבות ואומר לו: וְאָרָא אֶל אֲבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וכו', והנה אמרו רבותינו (סנהדרין ק"א.) שבתשובת ה' טמונה תוכחה למשה רבנו, וכלשונו: אמר לו הקדוש ברוך הוא חבל על דאבדין ולא משתכחין [חבל על האבות שאבדו ולא נמצא כמותם] הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי.

ומשמע מדברי רבותינו שמשה רבנו התרעם על מידותיו של הקב"ה, והוא באמת תמוה, האם למשה רבנו לא היתה אמונה כמו אברהם יצחק ויעקב, שכל מעשיו של הקב"ה לטובתם, ועוד הלא הקב"ה בפעם הראשונה שנגלה למשה בסנה, אמר לו מתחילה (שמות ג' י"ט) וְאֲנִי יֹדְעִתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְּיַד תְּחַזְקֶנּוּ, ופירש רש"י: כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך. וא"כ מה יש להתרעם הרי כבר התוכנית ידועה וברורה. [ואולם לכאורה זה לא קשה כל כך שאפשר לפרש שמשה התרעם על כך שהורע לעם, אבל באמת המעיין בלשון הפסוק יראה שקודם טוען שהרע לעם הזה ואח"כ מוסיף והצל לא הצלת, ומשמע שגם על ההצלה מתלונן, וכאמור מה יש להתלונן על ההצלה, הלא אמרתי לך שרק ביד חזקה].

ונראה לבאר שבאמת משה רבנו כאבותינו הקדושים לא התרעם ח"ו על מידותיו של הקב"ה, אולם הבדל מהותי בינו לבין האבות, בעוד שהם חיו לעצמם, ולא היו מנהיגים של צבור כלל ישראל כי לא היה מציאות של כלל ישראל, והם ומשפחתם היו הישראלים היחידים, משה רבנו היה מנהיג של כלל ישראל המונה כעת מאות אלפים, והנה כאשר באים אליו דתן ואבירם ומתרעמים עליו, הוא מרגיש כחובה להעביר את השאלות הלאה, ולבקש עליהם מענה לאותם אנשים שכך חושבים, [או שמרגיש שעל ידי שנעשה להם רע יותר ולא הצילם נתחלל שמו של הקב"ה שהבטיח להצילם]. ולכן גם הקב"ה עונה במפורש לאותם שאלות, ובדרך רמז מעביר מסר גם למשה רבנו, שידע שבחם האמיתי של הצדיקים ולבבם הנאמן, וגם את זה ילמד את העם, ומה שנענש משה רבנו הוא מפני שהיה צריך מיד לענות להם בתקיפות שכל מעשיו של ה' לטובה ורק תמתנו בסבלנות ותראו [ובזה היה מקדש את שמו]. ולא היה צריך להתפעל מדברי הנרגנות של דתן ואבירם. ועל זה אומרת הגמרא שהאבות הקדושים אף שכל מי שממע את העשוי להם היה מתפלל ותמיה היכן הבטחותיו של הבורא יתברך, הם לא התפעלו מכל דברי העולם ולא שאלו כלל ועיקר.

ונראה להוכיח זאת מהפסוקים, שכן משה רבנו מעצמו לא התעורר לשאול זאת, ורק אחר שפגש את דתן ואבירם הם אלו שעוררו אותו על כך, וכי הוא לא שמע מגזירת פרעה החדשה, הרי הוא היה בתוך העם ויוצא ובה ביניהם ועוזר להם בסבלותם, ובכל זאת הוא לא התעורר להתרעם מעצמו שבודאי הבין שזה מפלאות ה' יתברך ואיך נשיג את חכמתו יתברך וכוונתו, וכל מה שהתלונן לאחר מכן לפני ה' היה ליישב את דעתם של העם

טעון גניזה | נא לא לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה!

להצלחת חן בת רחל

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הנהגות לימי השובבי"ם (המשך)

יג. ביום התענית יש אומרים שצריך המתענה לומר תפלת עננו בשומע תפלה, בכל הג' תפילות, ואפילו בתפלת ערבית כלילה שלפני הצום (הרי"ף והרא"ש והטור ס' תקס"ה). ויש אומרים שאומר רק בשחרית ומנחה ולא בערבית של הלילה שלפני, כי איך יאמר ביום צום התענית הזה והוא עדיין אוכל כל הלילה (הרי"ף). ויש אומרים שאינו אומר רק במנחה של סוף הצום, שמא יאחזנו בולמוס של רעב ולא ישלים את צומו (רש"י בשם הגאונים). ומנהג אשכנזי כדעה האחרונה להזכיר עננו רק במנחה, בין בצום שקיבל על עצמו ובין בתעניות צבור (הגהת הרמ"א ס' תקס"ה סע"ג). ומנהג הספרדים בספרד היה לומר בכל הג' תפלות כדעה הראשונה (כמבואר בטור ס' תקס"ה), ואולם כיום מנהג הספרדים להזכיר בשחרית ומנחה בלבד כדעה השנייה (שלחן ערוך שם ס"ק ג').

יז. פיון התענית במזון המוזכר בלשון חכמים (ח"א ס"ז ע'), וכן כתב בספרו הנ"ל לגבי כמה עבירות (עיי' שם ס"ז ס"ח ס"ט, וע"ב וע"ג) לצום יום אחד ואת שאר התעניות לפדות במזון, הכל מבוסס ע"פ מה שהרחיב בספרו רב פעלים (ח"ג האו"ח ס"ל ל"ה) להוכיח מפי ספרים וסופרים שמועיל הפדיון למי שאינו יכול להתענות. ואומנם יש שפקפקו על דבריו וכתבו שאינו מועיל לעשות פדיון בכסף לעונותיו, כמבואר בספר מנחת יהודה (קפ"ח-ק"ל), אולם נראה שלמעשה גם הוא מודה שמי שאינו יכול לצום מועיל לו פדיון, שהמעין בדבריו (שם ע"ב קכ"ד) יראה שיעץ לכמה זקנים לפדות התעניות במזון, ובפרט לפי מה שסיפר בעצמו מעשה מופלא מענין זה (ע"ב קכ"ו), שמוכח מכל הנ"ל שהפדיון מועיל למי שאינו יכול. ובאמת שדורנו חלש ואין בכוחו לצום את סך התעניות ואין לנו ברירה אלא לפדות הצום, ומ"מ כולם מודים שצריך להתענות לפחות יום אחד, ואת השאר לפדות. ואולם מי שחולה וגם יום אחד אינו יכול להתענות בודאי שיפדה את כל הצומות בכסף, שכל מה שבאפשרותו לעשות יעשה.

יח. דעת הב"ח בספרו רב פעלים (ח"ג האו"ח ס"ל ל"ה) שלעבירה אחת אפילו אם עשאה הרבה פעמים מועיל תיקון אחד, דהיינו סך הימים שקבע רבנו האר"י לצום, ורק לשני סוגי עבירות צריך לכל אחד תיקון, וכ"כ בספר תורה לשמה (ס"י תי"ב). ואולם יש חולקים עליו וסוברים שאפילו מסוג אחד על כל פעם שעבר עבירה צריך לעשות תיקון, כמבואר בספר מנחת יהודה (ע"ב צ"ח בנדמ"ח, וכן בע"מ קל"א), ע"ש. ויש אומרים שאם עשאה הרבה פעמים צריך לעשות ג' תקונים על כל עבירה (חמדת ימים, עשרת ימי תשובה פ"א, וכו' בספר התניא באגרת התשובה פ"ג, שזו ההכרעה המקובלת). וכיום שצמים יום אחד והשאר פודים בכסף, בודאי שלכל הדעות צריך לעשות מידי שנה בשנה וכולי האי ואולי, ולא יאמר שדי בפעם אחת או בג' פעמים, שהם דברו בצומות ממש ולא בפדיון, ואפילו שמחשיבים הפדיון כאילו התענה, אין זה ממש אלא כאילו.

יד. ולפי האמור המתענים בימי השובבי"ם, אם הוא מבני אשכנז צריך לומר עננו רק בתפלת המנחה, ואם הוא מבני ספרד צריך לומר עננו בשחרית ובמנחה, ואולם כיום המנהג בימי השובבי"ם אצל הספרדים לומר עננו רק במנחה, ואולי מפני שאומרים עננו הארוך להרש"ש, וכבד עליהם לאומרו פעמיים. ומ"מ אינו נכון. [ובספרי המקובלים לא נזכר כלל מתי לאומרו, רק כתבו לומר בשומע תפלה ולא הזכירו לא מנחה ולא שחרית, ואין לומר מפני שנוהגים כדברי הכה"ח המובא בהלכה הקודמת, שהרי בכל התעניות איננו נוהגים כדבריו ומדוע דוק בימי השובבי"ם נוהגים כן. ועוד שאם כן שינהגו גם כדבריו שכלל לא יאמרו את העננו הארוך להרש"ש בשומע תפלה רק ביהיו להצון]. וכבר כתבנו בעלון הקודם (בהלכה י'), שלא יאמרו את העננו הארוך רק באלוקי נצור, ויכולים לומר העננו הקצר בשומע תפלה, ודוקא בלחש של שחרית ומנחה ולא בחזרה שלהם, שלזה אין שום מקור וטעם, וכמבואר בעלון הקודם (הלכה י"א).

טו. ישנם ישיבות או בתי כנסיות שנהגו לעשות צום ואמירת העננו ביום ששי, אבל לענ"ד אין זה נכון לפי ההלכה, שהרי אפילו עשירי בטבת שחל בערב שבת, לא אומרים בו וידוי ונפילת אפים במנחה לפי שהוא ערב שבת, וכבר כתב המשנ"ב (ס"י תקנ"ג ס"ק י"א) שמטעם זה אין לעשות יום כפור קטן אם חל ראש חודש בשבת, ע"ש, וא"כ איך יאמרו עננו הארוך להרש"ש שיש בו גם וידוי וגם סליחות. ובאמירת עננו הרגילה אין שום בעיה, שאין בה לא וידוי ולא סליחות, ולכן התיר המשנ"ב (שם) לומר עננו. [ואע"פ שמדברי הרב אמת ליעקב (שפת אמת תיקון ד'), נראה שומרת לומר העננו ביום ששי, שכן הוא בעצמו תיקון תוספת לאמירת העננו ביום ששי, וכן הוא בסדור היר"א (ח"ג), ובספר בנינו בן יהודע בתקוני הנפש (י"ד), אולם כבר ביארנו בעלון הקודם (בהלכה י"א) שהם לא כתבו אלא שיאמר בשומע תפלה ולא פירטו אם בשחרית או במנחה, ובודאי שכונתם שיעשו הכל כפי ההלכה, ואם צם ביום ששי שלא אומרים וידוי אחר חצות היום, מה מקום יש לומר את העננו שכולו וידוי, ולא יאמרוהו אלא בשחרית בלבד]. ולכן הנכון